

Zyskowność spółdzielni w Polsce oraz możliwość ich rozwoju na przełomie XX i XXI stulecia

Piotr Grzegorzewski, dr

Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

1. Wstęp

W artykule przedstawiono wyniki badań empirycznych zrealizowanych w 2001 roku w Zakładzie Spółdzielczości Katedry Zarządzania Przedsiębiorstwem Kolegium Zarządzania i Finansów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Badania te przeprowadzone były w spółdzielniach związanych z produkcją lub handlem artykułami żywnościowymi działających w miastach oraz w spółdzielniach funkcjonujących na terenach wiejskich. Dobór spółdzielni dokonany został przy zastosowaniu metody celowo-losowej. Jako przedstawiciela spółdzielni prowadzących działalność gospodarczą w miastach wytypowano „Społem” PSS, a jako reprezentantów spółdzielczości wiejskiej wybrano spółdzielnie mleczarskie i spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”.

Wśród wielu ważnych, aktualnych problemów, dotyczących przedsiębiorstw w Polsce, w tym także i spółdzielni będących specyficzną formą organizacyjno-prawną zorganizowania działalności gospodarczej, jako przedmiot analizy wybrano między innymi¹, możliwe do pozyskania w drodze sondażu materiały empiryczne zawierające opinie respondentów na temat:

- zyskowności spółdzielni,
- możliwości pozyskania przez spółdzielnie środków na cele rozwojowe,
- regionalizacji sprzedaży dóbr i usług,
- oceny wpływu wejścia Polski do Unii Europejskiej na ogólną kondycję spółdzielni.

Źródłem inspiracji do podjęcia badań empirycznych w tych obszarach była potrzeba uzyskania informacji na temat zjawisk ekonomicznych zachodzących w polskich spółdzielniach. Za najbardziej odpowiednią metodę osiągnięcia tego celu uznano możliwość przeprowadzenia sondażu opinii kadr kierowniczych spółdzielni.

¹ Zob. [Grzegorzewski, 2000; Grzegorzewski, 2001].

Z uwagi na to, że kadry zarządzające spółdzielniami posiadają wiedzę zarówno na temat sytuacji ekonomicznej tych spółdzielni, jak i innych podmiotów funkcjonujących w szeroko pojętym otoczeniu gospodarczym, przekazane przez respondentów informacje mogą mieć użyteczny charakter i służyć do określania bieżących trendów w gospodarce.

Zaletą tej metody jest możliwość zdiagnozowania zarówno bieżącej sytuacji gospodarczej spółdzielni, jak i sporządzenia krótkookresowej prognozy rozwoju tych podmiotów. Metoda ta stwarza także warunki do uzyskania rzetelnego obrazu przebiegu działalności gospodarczej w poszczególnych spółdzielniach. Przy zapewnieniu reprezentatywności próby badawczej umożliwia to odzwierciedlenie zjawisk zachodzących w poszczególnych środowiskach spółdzielczych.

Podstawową metodą zbierania informacji i sondowania opinii była technika ankietowa².

2. Zyskowność spółdzielni

Celem pierwszego z pytań dotyczących tej problematyki było określenie osiągniętej w 2000 roku oraz przewidywanej³ na lata 2001–2002 zyskowności spółdzielni, w których zatrudnieni byli respondenci.

Warto zauważyć, że w poszczególnych rodzajach spółdzielni niejednokrotnie kształtowały się proporcje ilościowe pomiędzy spółdzielniami wypracowującymi zysk, osiągającymi wynik finansowy w okolicach „0” i ponoszącymi straty.

W roku 2000 w 45% spółdzielni „Samopomoc Chłopska” wypracowany został dodatni wynik finansowy, wyższy był odsetek tych spółdzielni (48%), które poniosły stratę, a około 7% z nich osiągnęło zerowy wynik finansowy. Natomiast w zamierzeniach dotyczących roku 2001 tylko w 35% spółdzielni tego rodzaju dostrzegano możliwość wypracowania zysku, lekkiemu spadkowi (44%) uległ odsetek spółdzielni liczących się z możliwością poniesienia straty, a zwiększyła się liczba (21%) tych, w których planowano wynik finansowy w pobliżu „0”. W przypadku zamiarów dotyczących roku 2002 okazało się, że w 34% spółdzielni twierdzono, że rok ten zostanie zakończony dodatnim wynikiem finansowym, tylko w 32% z nich przewidywano stratę i w prawie takiej samej ich liczbie (30%) przewidywano możliwość wypracowania zerowego wyniku finansowego.

W 2000 roku w trzech czwartych „Społem” PSS przewidywano wypracowanie zysku, lecz wskaźnik ten uległ zmniejszeniu do 70% w planach na rok 2001, a w roku 2002 miał się kształtować na poziomie około 63%. W roku 2000

² Więcej informacji o metodzie badawczej i próbie badanych spółdzielni zawiera artykuł pt. *Sytuacja rynkowa i konkurencyjność spółdzielni w Polsce na przełomie XX i XXI stulecia* zamieszczony w poprzednim numerze kwartalnika „Ekonomia”.

³ W trakcie realizacji sondażu w 2001 roku respondenci udzielali informacji na temat kształtowania się analizowanych wielkości w ich spółdzielniach w roku 2000 oraz własnych prognoz na lata 2001 i 2002.

około 23% spółdzielni spóżywców poniosło stratę, lecz według prezesów tych spółdzielni tylko około 8% z nich zakończyć miało takim wynikiem rok 2001 i 2002. Wynik zerowy okazał się w 2000 roku charakterystyczny dla około 3% „Społem” PSS, wyniku na tym poziomie oczekiwano w 2001 roku w 23% takich spółdzielni, a w roku 2002 — już w 30% z nich.

W 2000 roku odnotowano zysk w 72% spółdzielni mleczarskich, stratę poniosła co czwarta z nich, a zaledwie 3% zakończyło ten rok wynikiem zerowym. W roku 2001 w wyższym odsetku spółdzielni tego rodzaju (78%) oczekiwany był zysk, w zdecydowanie niższym — strata (3%), a w pozostałych (19%) — wynik zerowy. Natomiast jeszcze więcej spółdzielni mleczarskich (83%) planowało wypracowanie zysku w roku 2002, także jedynie 3% z nich spodziewało się straty, a w 14% tych spółdzielni oczekiwano zerowego wyniku finansowego.

W następnym pytaniu zwrócono się do respondentów z prośbą o określenie zmian zyskowności ich spółdzielni, które miały, mają i będą mieć miejsce w latach 2000–2002.

Wśród spółdzielni „Samopomoc Chłopska” jedynie 13% tych podmiotów zwiększyło osiąganą zyskowność w 2000 roku, taki skutek zamierzała osiągnąć w 2001 roku co dziesiąta taka spółdzielnia, a w roku 2002 — 14% z nich. W roku 2000 udało się utrzymać poziom osiąganą poprzednio zyskowności w 30% spółdzielni „SCh”, a przewidywania takie dotyczące lat 2001 i 2002 okazały się charakterystyczne dla 38 i 37% spółdzielni tego rodzaju. Natomiast spadek zyskowności w tym okresie miał miejsce w 2000 roku w 51% spółdzielni „SCh”, oczekiwany był w 2001 roku w połowie z nich, a w roku 2002 — w 49% takich spółdzielni. Z od 2 do 5% tych spółdzielni nie otrzymano informacji na temat przebiegu zmian zyskowności.

Wśród „Społem” PSS 30% spółdzielni poprawiło w 2000 roku osiągniętą poprzednio zyskowność, w 2001 roku zamierzała to uczynić co czwarta z nich, a w planach na rok 2002 miało taki zamiar 18% spółdzielni tego rodzaju. Osiągniętą poprzednio zyskowność udało się utrzymać w 2000 roku w 35% „Społem” PSS, a zamierzano utrzymać w latach 2001 i 2002 poziom osiągniętej poprzednio zyskowności odpowiednio w 53 i 55% tych spółdzielni. Natomiast spadek zyskowności miał miejsce w 28% spółdzielni konsumenckich w 2000 roku, w roku 2001 spodziewano się go w 15% takich spółdzielni, a w roku 2002 — już w 23% tych podmiotów.

W 2000 roku w 36% spółdzielni mleczarskich odnotowano wzrost zyskowności, takich rezultatów oczekiwano w 2001 roku w 31% badanych spółdzielni mleczarskich, a w 2002 roku w co czwartej z nich. Osiągniętą poprzednio zyskowność utrzymano w 2000 roku w 36% takich spółdzielni, w co trzeciej z nich zamierzano utrzymać jej poziom w 2001 roku, a w roku 2002 zamierzano utrzymać poziom osiąganą zyskowności w 36% spółdzielni mleczarskich. Spadek zyskowności zaś nastąpił w 2000 roku w 28% takich spółdzielni, w 36% z nich liczonego się z taką możliwością w 2001 roku, a jej zaistnienie w roku 2002 przewidywano w 39% spółdzielni mleczarskich.

Na pytanie dotyczące kierunku zmian zyskowności osiągniętej przez spółdzielnie wchodzące w skład próby badawczej udzielili odpowiedzi prawie wszyscy zapytani o to przedstawiciele ich kadr kierowniczych.

3. Możliwość pozyskania przez spółdzielnie środków na cele rozwojowe

Po określeniu zyskowności oraz przewidywanych jej przemian, podjęto próbę określenia realnie istniejących szans pozyskania środków finansowych na rozwój spółdzielni.

W pierwszym pytaniu dotyczącym tej problematyki zawarta była prośba skierowana do respondentów o ujawnienie ich opinii dotyczących ewentualnych kłopotów z uzyskaniem kredytu, które mieli lub których spodziewali się w latach 2000–2002.

Z porównania danych z poszczególnych rodzajów spółdzielni wynika jednak, że ich sytuacja w tym aspekcie była zróżnicowana. W spółdzielniach „Samopomoc Chłopska” 28% ankietowanych zgłosiło napotkane kłopoty związane z uzyskiwaniem kredytów w 2000 roku, a z możliwością zaistnienia takich problemów w latach 2001 i 2002 liczyło się odpowiednio 32 i 37% respondentów. Natomiast brak takich trudności charakteryzował w 2000 roku 42% spółdzielni tego rodzaju, w latach 2001 i 2002 nie oczekiwało ich odpowiednio 38 i 33%, z 29–30% tych podmiotów nie napłynęły jednoznaczne odpowiedzi na to pytanie.

Wśród „Społem” PSS w roku 2000 co piąta spółdzielnia zgłaszała trudności napotkane w trakcie ubiegania się o kredyt, a co czwarta z nich spodziewała się zaistnienia takich trudności w latach 2001 i 2002. Natomiast prawie dwie trzecie spółdzielni spożywców (65%) nie zetknęło się z takimi trudnościami, a po 60% z nich nie oczekiwało napotkania ich w latach 2001 i 2002.

Z co czwartej spółdzielni mleczarskiej napłynęła informacja o trudnościach dotyczących pozyskiwania kredytów w 2000 roku, a napotkania takich trudności w latach 2001 i 2002 spodziewało się odpowiednio 28 i 25% takich spółdzielni. Brak w praktyce trudności z pozyskiwaniem przez spółdzielnie mleczarskie kredytów w 2000 roku potwierdziło zaś 69% respondentów z tych spółdzielni, a po dwie trzecie z nich nie spodziewało się ich w roku 2001 i 2002.

Kolejno przedmiotem zainteresowań badawczych stały się ewentualne przyczyny zaistniałych lub spodziewanych w latach 2000–2002 kłopotów z uzyskaniem kredytów.

Znaczenie wyszczególnionych w formularzu ankiety przyczyn takich trudności w różnych rodzajach spółdzielni nie było jednakowe.

W 24% spółdzielni „Samopomoc Chłopska” przyczyną utrudniającą pozyskanie kredytów w 2000 roku było zbyt wysokie oprocentowanie kredytu, zgodnie z oczekiwaniami 27% prezesów tych spółdzielni przyczyna ta odgrywa

miała także rolę w 2001 roku, a 26% z nich twierdziło, że będzie także istotna w 2002 roku.

Drugą z kolei przeszkodą na drodze do pozyskania kredytu w 2000 roku było podkreślone przez 16% respondentów żądanie zbyt wygórowanych gwarancji przez banki. Zdaniem 17% zapytanych przyczyna ta utrudni ubieganie się o kredyt w 2001 roku, a zdaniem 15% z nich — także w roku 2002.

Zbyt niski przewidywany zysk, uniemożliwiający spłatę kredytu, utrudniał 12% respondentów ubieganie się o kredyt dla swoich spółdzielni w 2000 roku. Dostrzegane było także powoli rosnące znaczenie tej przyczyny. W 2001 roku byłaby brana pod uwagę przez 13% badanych, a w 2002 roku przez 18% z nich. Zauważalne natomiast było niewielkie i malejące, zdaniem ankietowanych, znaczenie dyskryminacji spółdzielczej formy gospodarowania przez banki, ważne w 2000 roku w 7% przypadków ubiegania się o kredyt, a przewidywane na lata 2001 i 2002 zdaniem odpowiednio 6% i 5% badanych.

Powoli zaś wzrastało znaczenie niewystarczającego kapitału własnego do uzyskania kredytu, wskazane przez 3% zapytanych w 2000 roku, a uwzględnione w zamiarach dotyczących lat 2001 i 2002 przez 5% i 7% udzielających odpowiedzi na to pytanie. Jednak od 55 do 60% respondentów nie wskazało żadnej z wyszczególnionych w formularzu ankiety przyczyn.

W przypadku „Społem” PSS najbardziej istotną przyczyną utrudniającą uzyskanie kredytu okazało się także zbyt wysokie jego oprocentowanie, wskazane przez 23% ankietowanych w 2000 roku i przez 30% badanych — jako istotna przeszkoda do podejmowania takich działań w roku 2001, a 23% z nich uznało, że miało to stanowić istotne utrudnienie także w roku 2002.

Żądanie zbyt wygórowanych gwarancji przez banki utrudniło ubieganie się o kredyt w 2000 roku co dziesiątej spółdzielni spożywców, dla co czwartej z nich stanowić miało podstawowe utrudnienie w roku 2001, a 23% badanych uznało, że może im to utrudnić pozyskanie kredytu w roku 2002.

Niewystarczający kapitał własny do pozyskania kredytu nie stanowił zaś dla którejkolwiek ze „Społem” PSS utrudnienia przy staraniach o kredyt w 2000 roku, a po 8% ankietowanych uznało, że może to im utrudnić ubieganie się o kredyt w latach 2001 i 2002. Podobnie, w 2000 roku zbyt niski zysk nie stanowił bariery na drodze do kredytu którejkolwiek z badanych spółdzielni spożywców, 8% respondentów zaś uznało, że za niski poziom zysku uniemożliwiający spłatę kredytu uniemożliwiłby jego pozyskanie w 2001 roku, a 3% z nich uznało, że przyczyna ta byłaby istotna także w 2002 roku.

Natomiast dyskryminację spółdzielczej formy gospodarowania przez banki jako utrudnienie na drodze do pozyskania kredytu poważnie brało pod uwagę tylko 5% respondentów w 2001 roku. Nikt nie zetknął się z takim utrudnieniem w 2000 roku i nikt nie przewidywał, że pojawi się ono w roku 2002.

Godne podkreślenia jest natomiast to, że ponad trzy czwarte przedstawicieli naczelnej kadry kierowniczej „Społem” PSS zrezygnowało z możliwości wypowiedzenia się na temat ewentualnych trudności napotykanym przy ubieganiu się o kredyt.

Respondenci ze spółdzielni mleczarskich wśród wszystkich przyczyn trudności w pozyskiwaniu kredytów najczęściej wymieniali żądanie zbyt wygórowanych gwarancji przez banki. W 2000 roku dla 22% spółdzielni tego rodzaju stanowiło to przyczynę trudności w uzyskaniu kredytu, a 36% respondentów uważało, że tak będzie w roku 2001, 31% zaś twierdziło, że przyczyna ta będzie istotna także w roku 2002.

Wzrastające znaczenie w tym przypadku przypisywano zbyt wysokiemu oprocentowaniu kredytu. W 2000 roku 19% ankietowanych było tego zdania, co trzeci zapytany zaś podzielał pogląd, że będzie to stanowił istotną barierę w 2001 roku, a 36% z nich uważało, że tak ma być w roku 2002.

Decydujące znaczenie zbyt niskiego przewidywanego zysku, uniemożliwiającego spłatę kredytu, dostrzegano w 2000 roku w 3% spółdzielni tego rodzaju, ponadto w 6% spółdzielni mleczarskich przewidywano, że tak również ma być w latach 2001 i 2002.

Także w 3% takich spółdzielni respondenci podkreślali, że poważną trudnością w tym przypadku w 2000 roku okazał się niewystarczający kapitał własny do pozyskania kredytu i z takiego samego odsetka spółdzielni mleczarskich otrzymywano sygnały, że ma to być także źródłem trudności w 2001 roku, a w 6% spółdzielni panował pogląd, że trudności tego rodzaju wystąpią w 2002 roku. Natomiast dyskryminacja spółdzielczej formy gospodarowania przez banki postrzegana była jako istotna przeszkoda na drodze do kredytu w roku 2000 oraz w 2001 roku przez 6% ankietowanych, ale jedynie 3% badanych uznało, że ma to stanowić istotne zagrożenie w roku 2002.

Warto zaznaczyć, że około 11–14% ankietowanych próbowało wskazywać na inne przyczyny, jednak zainteresowanie może wzbudzić fakt, że z od 53 do 67% spółdzielni mleczarskich nie przekazano żadnych informacji na ten temat.

Zainteresowanie, a nawet niepokój może wzbudzać fakt unikania przez objętych ankietyzacją prezesów wszystkich reprezentowanych w badaniach rodzajów spółdzielni odpowiedzi na to bardzo istotne pytanie, właśnie bowiem małe i średnie przedsiębiorstwa, do których zalicza się także znacząca część tych spółdzielni, nie posiadają na ogół zasobów finansowych umożliwiających pokrycie wydatków inwestycyjnych.

4. Regionalizacja sprzedaży

Celem zadanego respondentom pytania o regionalizacji sprzedaży było określenie rynków, na których w latach 1997–2000 polskie spółdzielnie sprzedawały i planowały na lata 2001–2002 sprzedaż produkowanych przez siebie wyrobów i usług.

Spośród wszystkich rodzajów spółdzielni z próby badawczej stwierdzono, że najwyższy odsetek spółdzielni „Samopomoc Chłopska” i „Społem” PSS prowadziło sprzedaż na rynku lokalnym.

Około 90% spółdzielni „SCh” dokonywało sprzedaży oraz planowało sprzedaż swoich wyrobów lub usług na rynku lokalnym, a tylko 5% spółdzielni tego

rodzaju prowadziło taką sprzedaż na rynku krajowym, żadna z nich zasięgiem swojego działania nie obejmowała krajów Europy Środkowej i Wschodniej ani państw Unii Europejskiej, jak również żadnych innych rynków (brak odpowiedzi od 4% respondentów).

Także 90% spółdzielni „Społem” PSS prowadziło sprzedaż na rynku lokalnym, na rynku krajowym zaś lokowało swoją produkcję od 5 do 10% tych spółdzielni. Nie stwierdzono w próbie badawczej przypadków potwierdzenia sprzedaży na innych rynkach.

Od 69 do 92% spółdzielni mleczarskich prowadziło oraz planowało sprzedaż swoich wyrobów na rynkach lokalnych, od 50 do 61% z nich oferowało swój asortyment produkcyjny na rynku krajowym, a od 6 do 14% spółdzielni tego rodzaju prowadziło i planowało dalszą sprzedaż w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Jedynie w latach 1998–2000 po około 3% spółdzielni mleczarskich sprzedawało swoje wyroby w państwach Unii Europejskiej, natomiast od 3 do 6% zapytanych nie udzieliło wyjaśnień na ten temat.

Przedstawione proporcje są także charakterystyczne dla planów tych spółdzielni dotyczących lat 2001 i 2002 (od 3 do 5% zapytanych nie wypowiedziało się na ten temat).

5. Ocena wpływu wejścia Polski do Unii Europejskiej na sytuację spółdzielni

Po określeniu regionalizacji sprzedaży produktów zwrócono się do respondentów o ujawnienie ich opinii na temat przewidywanego wpływu wejścia Polski do Unii Europejskiej na ogólną kondycję spółdzielni będących miejscami ich zatrudnienia.

W spółdzielniach „Samopomoc Chłopska” korzystnego wpływu wejścia Polski do Unii Europejskiej na ogólną kondycję zarządzanych przez siebie spółdzielni oczekiwało 15% ich prezesów, a 32% z nich twierdziło, że taki wpływ nie zaistnieje. Natomiast prawie połowa badanych (48%) dostrzegała możliwość zaistnienia negatywnego wpływu procesu integracyjnego na kondycję ich spółdzielni, a 5% z nich próbowało udzielać innych odpowiedzi na to pytanie.

W „Społem” PSS możliwość korzystnego wpływu wejścia Polski do Unii Europejskiej na ogólną kondycję zarządzanej przez siebie spółdzielni brało pod uwagę 18% prezesów tych spółdzielni, 40% z nich uznało, że wpływ taki nie zaistnieje w praktyce, a 37% badanych twierdziło, że wpływ ten okaże się negatywny. Około 5% zapytanych nie udzieliło jednoznacznie brzmiącej odpowiedzi.

W spółdzielniach mleczarskich jedynie około 14% naczelnej kadry kierowniczej było zdania, że wpływ integracji z Unią Europejską na ogólną kondycję ich spółdzielni okaże się korzystny, prawie taki sam odsetek, że taki wpływ w ogóle nie ujawni się w codziennej praktyce, lecz większość ankietowanych z tego rodzaju spółdzielni (53%) przewidywała możliwość zaistnienia

negatywnego wpływu wejścia Polski do Unii Europejskiej na ogólną kondycję spółdzielni stanowiących miejsca ich zatrudnienia. Około 16% zapytanych nie zaprezentowało jednoznacznie wykrystalizowanego poglądu.

6. Podsumowanie i wnioski

Podsumowując fragment badań, można wyciągnąć wniosek, że w latach 2000–2002 wśród spółdzielni „Samopomoc Chłopska” nastąpił spadek odsetka przedsiębiorstw zarówno wypracowujących zysk, jak i ponoszących stratę, kosztem wzrostu liczby podmiotów osiągających zerowy wynik finansowy. Prawidłowość ta dotyczyła także „Społem” PSS. Natomiast spodziewano się, że ulegnie pewnemu zwiększeniu liczba spółdzielni mleczarskich wypracowujących zysk w analizowanym okresie, zmniejszy się zaś znacząco odsetek takich spółdzielni ponoszących stratę, a wzrośnie liczba tych, które osiągają wynik zerowy.

W przypadku zmian zyskowność spółdzielni, przewidywanej na lata 2000–2002, wśród spółdzielni „Samopomoc Chłopska” stwierdzono utrzymanie się na zbliżonym poziomie odsetka spółdzielni, w których występować miał wzrost osiąganego zyskowności, niewielkiemu zwiększeniu zaś uległa liczba spółdzielni, w których nastąpi utrzymanie osiąganego zyskowności, kosztem zmniejszenia liczby tych, w których odnotować miano spadek zyskowności. W przypadku „Społem” PSS przewidywany natomiast był spadek liczby spółdzielni charakteryzujących się wzrastającą zyskownością oraz wzrost odsetka tych podmiotów, które zadeklarowały utrzymanie osiąganego zyskowności. Niewielkiemu zmniejszeniu uległ odsetek takich spółdzielni, w których spodziewano się spadku zyskowności. Zmniejszyć się miała także liczba spółdzielni mleczarskich odnotowujących wzrost osiąganego zyskowności, a zwiększyć odsetek tych, które odnotują spadek zyskowności. Na niezmiennym poziomie (po niewielkich wahaniach) pozostać miał odsetek spółdzielni mleczarskich, które zadeklarowały utrzymanie osiąganego zyskowności.

Zbyt wysokie oprocentowanie kredytu, żądanie zbyt wygórowanych gwarancji przez banki oraz zbyt niski przewidywany zysk uniemożliwiający spłatę kredytu, dyskryminacja spółdzielczej formy gospodarowania przez banki i niewystarczający kapitał własny do uzyskania kredytu stanowiły przyczyny napotykanymi trudności przy ubieganiu się o kredyt podkreślane w wypowiedziach prezesów spółdzielni „SCh”. W przypadku „Społem” PSS podstawowe znacznie przypisywano natomiast: zbyt wysokiemu oprocentowaniu kredytu i żądaniu zbyt wygórowanych gwarancji przez banki. Dla spółdzielni mleczarskich znaczenie miały kolejno: żądanie zbyt wygórowanych gwarancji przez banki, zbyt duże oprocentowanie kredytu, dyskryminacja spółdzielczej formy gospodarowania przez banki oraz zbyt niski przewidywany zysk, uniemożliwiający spłatę kredytu, i niewystarczający kapitał własny do jego uzyskania.

Spółdzielniami, które obsługiwały głównie rynki lokalne, były spółdzielnie: „Samopomoc Chłopska” i „Społem” PSS, z których niewielka tylko część operowała na rynku krajowym. Natomiast znacząca część spółdzielni mle-

czarskich oprócz rynku lokalnego prowadziła także sprzedaż wyrobów na rynku krajowym, a niewiele także na rynkach państw Europy Środkowej i Wschodniej, bardzo nieliczne zaś — w państwach Unii Europejskiej.

Tylko niewielki odsetek prezesów spółdzielni było skłonnych uznać, że zbliżający się proces wejścia Polski do Unii Europejskiej korzystnie wpłynie na kondycję ogólną ich spółdzielni. Rzadziej taki pogląd prezentowali prezesi spółdzielni funkcjonujących na obszarach wiejskich („Samopomoc Chłopska”, spółdzielnie mleczarskie) niż w miastach („Społem” PSS). Natomiast ponad trzecia część uczestników sondażu (35%) prezentowała opinie, że proces integracyjny nie będzie miał jakiegokolwiek wpływu na kondycję ich spółdzielni. Rzadziej takie opinie pojawiały się wśród przedstawicieli spółdzielczości wiejskiej („Samopomoc Chłopska” i przede wszystkim spółdzielnie mleczarskie) niż w spółdzielniach prowadzących działalność na terenach miast (spółdzielnie spożywców). Przeważał jednak pogląd o niekorzystnym wpływie integracji z Unią Europejską na kondycję polskich spółdzielni. Najsilniej opinia ta była prezentowana w środowiskach spółdzielni funkcjonujących na terenach wiejskich, w których taką opinię wyrażał co drugi ankietowany, rzadziej natomiast wypowiadali się w ten sposób przedstawiciele spółdzielni spożywców — funkcjonujących w miastach.

Podsumowując, z otrzymanych od respondentów informacji wynika, że spadkowi uległa liczba spółdzielni ponoszących straty, czego przyczyną było najprawdopodobniej zaniechanie prowadzenia działalności gospodarczej lub likwidacja spółdzielni. Kolejnym skutkiem trudności ekonomicznych w okresie poddanym analizie było zmniejszenie liczby spółdzielni osiągających zysk. Natomiast pochodną obydwu wymienionych wyżej tendencji okazał się wzrost odsetka spółdzielni wypracowujących wynik finansowy zbliżony do zera. Wyjaśnienie tego zjawiska może częściowo ułatwić między innymi także stwierdzone w trakcie badań empirycznych niewielki zasięg działania badanych spółdzielni operujących przede wszystkim na rynkach lokalnych lub rynku krajowym, charakteryzujących się w okresie poddanym analizie obniżonym popytem wywołanym recesją gospodarczą oraz zaostrzającymi się warunkami rywalizacji rynkowej, na co wskazują wnioski z pierwszej części badań⁴.

Z dalszej części sondażu wynika także, że wprowadzenie modernizacji technicznych i technologicznych oraz zmian w strukturze asortymentowej produkcji nie było powszechnym zjawiskiem w próbie badawczej. Jedynie część spółdzielni zareagowała w ten sposób na nasilające się trudności ze sprzedażą swoich wyrobów lub usług. Wśród wielu możliwych źródeł tego stanu rzeczy, istotną przyczyną wydaje się skala prowadzonej przez te podmioty działalności gospodarczej. Zarówno analiza materiału empirycznego, jak i wyniki wielu wcześniejszych analiz wskazują, że spółdzielnie często zalicza-

⁴ Więcej informacji o sytuacji rynkowej spółdzielni wchodzących w skład próby badawczej zob. artykuł pt. *Sytuacja rynkowa i konkurencyjność...*, op. cit.

ją się do sektora małych i średnich przedsiębiorstw, które na ogół nie mają wystarczających środków własnych niezbędnych do sfinansowania inwestycji modernizacyjnych. Sytuację wynikającą z immanentnych cech tych podmiotów w zauważalny sposób pogarszały także potwierdzone coraz częściej trudności napotymane przy ubieganiu się o kredyt, spowodowane między innymi również podkreślanym w wypowiedziach niektórych ekspertów i praktyków gospodarczych zbyt wysokim oprocentowaniem kredytów i żądaniem zbyt wygórowanych gwarancji jako zabezpieczenia kredytów przez niektóre banki obawiające się nierzetelnych dłużników.

Trudna sytuacja rynkowa charakteryzująca się malejącym popytem, zmiana liczby i struktury podmiotów stanowiących zagrożenie konkurencyjne oraz często napotymany brak możliwości pozyskania środków na rozwój, najprawdopodobniej wywarły także silny wpływ na negatywną ocenę wpływu konieczności funkcjonowania badanych spółdzielni od 1 maja 2004 roku na rynku unijnym, stwarzającym wiele zagrożeń, na ogólną kondycję tych podmiotów. Biorąc pod uwagę warunki konkurencji, niskie dochody polskich konsumentów przy wysokim poziomie bezrobocia oraz możliwość pogorszenia sytuacji gospodarczej w pierwszych latach po akcesji, obawy te mogą się okazać zasadne.

Warto podkreślić, że wszystkie przytoczone opinie wyrażane były przez prezesów spółdzielni, posiadających z reguły wieloletnie doświadczenie w pracy na stanowiskach kierowniczych w spółdzielniach, co może wskazywać na znajomość realiów funkcjonowania spółdzielni w Polsce przełomu stulecia oraz świadomość zagrożeń⁵ związanych z nadchodzącymi zmianami w otoczeniu gospodarczym.

Bibliografia

- Dyka S. (red.), 1999, *Badanie koniunktury w spółdzielniach*, Katedra Spółdzielczości KZiF SGH, Warszawa.
- Grzegorzewski P. (red.), 2000, *Badanie koniunktury w spółdzielniach — kontynuacja*, Katedra Spółdzielczości KZiF SGH, Warszawa.
- Grzegorzewski P., 2001, *Badanie koniunktury w spółdzielniach (kontynuacja)*, Zakład Spółdzielczości, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem KZiF SGH, Warszawa.
- Grzegorzewski P. (red.), 2000, *Wejście Polski do Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla polskich spółdzielni*, Katedra Spółdzielczości KZiF SGH, Warszawa.
- Grzegorzewski P., 2000, *Wejście Polski do Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla polskich spółdzielni*, Zakład Spółdzielczości, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem KZiF SGH, Warszawa.
- Grzegorzewski P., 2002, *Wejście Polski do Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla polskich spółdzielni*, Zakład Spółdzielczości, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem KZiF SGH, Warszawa.
- Kondratowicz A., Maciejewski W. (red.), 1996, *Mate i średnie przedsiębiorstwa w Polsce, badania empiryczne 1992–1996*, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa.

⁵ Szerzej na ten temat zob.: [Grzegorzewski, 2000; Grzegorzewski, 2001; Grzegorzewski, 2002].

Skowronek-Mielczarek A., 2002, *Źródła zewnętrznego finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, „Monografie i Opracowania” nr 499, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

A b s t r a c t **The Profitability of Co-operatives in Poland and Opportunity Their Development in the Last Years of the 20th Century and in the First Years the 21th Millennium**

A

This article includes the presentation of the results of empirical research, which was conducted among managers of consumers co-operatives (“Społem” PSS), co-operative creameries and “Samopomoc Chłopska” co-operatives and concerned economic situation of those entities. From many important, current problems the co-operatives which are specific organizational-proprietary form of conducting economic activity, have to deal with, the research concentrated only on empirical material which could be obtained through a survey which included opinions about:

- the profitability of co-operatives,
- the opportunity to obtain funds for development,
- regionally oriented sale of goods and services.